

Uvod v posvetovanje

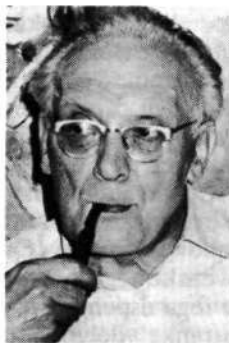
Dr. Bogo
Grafenauer

Ko kot predsednik prireditvenega odbora odpiram današnje posvetovanje, želim najprej poudariti, da to ni prvo znanstveno posvetovanje o Osvobodilni fronti, da pa ima vendar med temi prireditvami poseben značaj. Ob 25-letnici (28/30. aprila 1966) je bil simpozij, pri katerem so govorili v bistvu sodelavci te organizacije, tako da ni bilo vse v isti smeri (saj je dr. Škerl zagovarjal svoja posebna stališča, pa tudi diskusija ni šla le v eno smer), vendar je uradna smer partije močno prevladovala (26 referatov in obsežna diskusija je objavljena v Prispjevkih IZDG 1966, str. 5–462). Ob 30-letnici (26.–29. jan.) se je dogajalo to le v okviru skupnega jugoslovanskega simpozija z značilnim novim naslovom Osvobodilni boj narodov Jugoslavije kot splošna ljudska vojna in socialistična revolucija; slovenski zgodovinarji so mogli dati le relativno skop povzetek svojih rezultatov (5 referatov, objavljenih v Prispjevkih 1972, str. 7–31). Ob 40-letnici (17./18. nov. 1981) pa je bilo posvetovanje namenjeno Osvobodilni fronti v okviru širše tematike »narodne in socialne politike... od konca 19. stoletja do danes« (tj. do blizu 1980). Kolegi so me naprosili, da bi vodil sklepni del posvetovanja in ob koncu skušal povzeti njegove dosežke. Tej nalogi sem skušal ustreči. Toda ne glede na različne poudarke konkretnih rezultatov ali še vedno odprtih vprašanj ob posameznih referatih so se mi odprle ob primerjavi koncepta posvetovanja z njegovim uresničenjem vendarle za moje pojmovanje nekatere bistvene pomanjkljivosti. Vsebinsko sem izpostavil nepopolno pokritost problematike: med obema vojnama sploh ni bila obravnavana politična *akcija* zamejskih Slovencev (le fašistični načrti o zatiranju Slovencev in Hrvatov v Julijski Krajini), v Jugoslaviji je bila upoštevana v tem času med temeljnimi skupinami OF le KPS, tako da je bil frontni značaj Osvobodilne fronte preprosto spremenjen v korist partijske organizacije, v čas po 1945 je seglo do srede 70-ih let vprašanje »federalizma v ustavnem sistemu« (s premalo poglobljeno analizo ustavnih sistemov 1945, 1953 in 1963) in dovolj plastičen prikaz razvoja položaja koroških Slovencev v drugi avstrijski republiki (do 1976). Ob tem izhodišču (zlasti glede neustreznosti uresničenja posvetovanja s frontnim značajem OF, ker so bile zunaj KPS obravnavane le sovražne ali vsaj zaradi svojega razkroja propadu zapisane politične sile starega sveta), sem skušal podati oceno, ki je nakazovala potrebo po drugačni in zgodovinsko resničnejši in popolnejši večstranski podobi, toda moja stališča so doživela le dosti ostro kritiko v poročilu o posvetovanju v Naših razgledih, drugod, kolikor vem, niso bila niti omenjena. Pač damatio memoriae za to, kar ni bilo času primerno.

Ta opozorila sem nanizal le zaradi poudarka dejstva, da je današnje posvetovanje nastalo iz želje pokazati prav obratno stran Osvobodilne fronte: izhodišče pluralistične organizacije l. 1941 za *upor* zoper okupatorja, ki je *obsodil slovenski narod na smrt* (ne le s Hitlerjevim ukazom »Machen sie mir dieses Land wieder deutsch« in z izseljevanjem politično izpostavljenih Slovencev katerekoli smeri /zlasti izobražencev/ ter s stališčem madžarskih oblasti do »Vendov«, marveč tudi z Mussolinijevimi ukazi v Gorici konec julija 1942, ki smo jih brali v tržaškem Piccolu v taborišču Gonars). Seveda pa ob tem v imenu celotne slovenske zgodovine ne moremo tudi danes v smislu nekaterih novih bodisi posameznikov bodisi političnih tokov stvari preprosto obrniti in molčati o tistih smereh, ki so v najbližji preteklosti doživele zasluženi zgodovinski zlom. Če bi se uklonili takšnim zahtevam

po retrogradnem uveljavljanju stališč zgodovinskega zloma boljševiskega sistema za presojo življenja v 30-ih letih našega stoletja, bi seveda zagrešili preprost falzifikat našega *tedanjega* življenja. Ne govorim tega v obrambo tedanjega krščanskega socializma in stališč Dejanja, marveč v obrambo zgodovinske znanosti – načela historizma, ki mora vselej zgodovinsko resničnost presojati po merilih njenega časa in ne po merilih, ki so zgodovinski resničnosti bistveno tuja.

Diferenciacija in grupiranje političnih tokov v slovenskem političnem življenju od 1935 (1933) do konca 1940

Dr. Bogo
Grafenauer

Kot zgodovinar sem se vselej raje posvečal vprašanjem primerjave, strukturnih sprememb in ne predvsem dogodkovni zgodovini, čeprav je potrebna tudi ta. S tega stališča se mi postavlja kot izhodiščno vprašanje nastanka Osvobodilne fronte in slovenskega upora 1941 bistvena sprememba slovenskih političnih struktur – strukture slovenskega političnega (volilnega) telesa – od konca 20-ih do konca

30-ih let našega stoletja. Kažejo jih volilni rezultati, pri čemer je mogoče upoštevati le obdobje splošne in enake volilne pravice (čeprav tedaj omejene le na moške od določene starosti naprej) in ob zagotovljeni relativni svobodi večstrankarskih volitev. Pri tem se v bistvu skladajo politične strukture zadnjega desetletja avstro-ogrske monarhije (državnozborske volitve 1907 in 1911) in prvega, parlamentarnega desetletja obstoja Jugoslavije (Kraljestva SHS – volitve 1923, 1925 in 1927); izjema so bili le rezultati volitev v jugoslovansko ustavodajno skupščino 1921 (z bistveno nižjim odstotkom oddanih glasov volilcev za agrarno in katoliško SLS in z bistveno večjim deležem socialističnih in komunistične stranke), ki pa so bili le izraz silovitega pretresa med prvo svetovno vojno in z oktobrsko revolucijo, pa tudi pretresa z nastankom nove države. Drugače je pa podoba v bistvu ustaljena: SLS je dobivala od okr. 58 do prek 60% oddanih glasov, liberalne stranke so dobile v avstrijskem času in 1927 prek 20%, 1923 in 1925 pa pod 15%, delavske stranke pa (razen 1921 s skoraj 30%) okrog 10 ali manj %. V velikem deležu SLS od 1923 do 1927 se je gotovo izražalo dejstvo, da je bila tedaj to pri Slovencih edina velika politična stranka, ki je od boja za ustavo načelno postavila v stari Jugoslaviji slovensko narodno vprašanje in se borila proti centralistični ureditvi. Rezultati zadnjih volitev v Jugoslaviji 1938 so sicer navidez podobni, vendar niso uporabni za dokazovanje veljavnosti starih struktur do tega časa, ker so bile volitve od 1931 naprej javne in volilci zaradi tega izpostavljeni vsakovrstnim močnim pritiskom, ki so bistveno spreminjali rezultate njihovega glasovanja. Poročila britanskega poslaništva iz tega časa so izredno poučna. Volitve 1935 označujejo »Dejansko je njegova (=Jeftičeva!) večina ustvarjena z brutalnim pritiskom in